

Іліна Галына

IDENTITY DISCOURSE IN GLOBAL WORLD: ETHNOS, NATION, AND PERSONALITY

Summary.

The article analyzes a problem of identity, questioning the integrity of the human personality in a fragmented social reality. It is underlined that for Ukraine identity is a self-reflection on the way to European choice. European identity today reveals itself in political and economic life on the basis of clearly express national and cultural diversity of the EU states. It is shown that in philosophy the formation and popularization of the concept of identity is a consequence of the development of the Modern philosophical and political thought which radically changes a personal understanding of its own place in the world, and the role of self-awareness in human life. However, a result of the raise of a concept of personal identity in Modern philosophy developed the knowledge of individuality. In this context, identity is understood as a constantly changing process of self-determination which is greatly influenced by the free choice of the will. Personal self-identification becomes a universal condition for recognition. It is noted that the awareness of self-identity created certain frameworks of existence that helps an individual to navigate in all the diversity of the world. From this point of view, identity becomes a condition for the self-identification in the society. In the times of globalization, the preservation of national identities is actualized in the context of cosmopolitanism. National identity encompasses a subjective sense of belonging to a national state, it is related to a concept of a state, while ethnic identity is based on a personal feelings about origin, family heritage and cultural memory. National identity is not given from birth, but is a personal choice about belonging to a specific to political entity. In contrast to ethnic identity, national identity is more arbitrary. A state plays an important role in ensuring the national integration of all versions of national identities into a single conceptual frame.

Keywords: identity; personal identity; culture; ethnos; state; national identity; personality.

Стаття надійшла до редколегії 9 вересня 2022 року

УДК 167.7

DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2\(29\)-12-19](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2(29)-12-19)

Кубальський Олег,
м. Київ, Україна

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7956-3150>

ТУРБУЛЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СВІТОГЛЯДНИЙ ВИКЛИК ФЕНОМЕНУ НАУКИ

Анотація.

Притаманні кінцю ХХ століття оптимістичні настрої щодо глобальних перспектив суспільного розвитку через три десятиліття змінилися розгубленістю, тривогою та песимізмом на рівні масової свідомості. Цей фактор істотно загострює потребу світоглядного переосмислення дійсності, актуалізує аспект пошуку відповідей на питання причиново-наслідкових зв'язків негативних змін і способів оптимізації ситуації. Світоглядний виклик на адресу науки не обмежується необхідністю активного пошуку цільових орієнтирів, адекватних трансформації соціуму: переосмислення потребують критерії ефективності науки, їхня відповідність суспільству сучасного формату. Модернізація науки відповідно до вимог ХХІ століття зумовлює необхідність критичного перегляду стереотипів, значна частина яких є неадекватними буттєвим реаліям. Зокрема потребують увиразнення критерії науковості, з розмитістю яких тісно корелює тенденція занепаду наукової критики. Подоланню таких негативних тенденцій буде сприяти статусне посилення ідеалу науковця, якому притаманна творчість, евристичність, інноваційність і відповідальність.

Ключові слова: глобальні перспективи суспільного розвитку; турбулентність сучасного суспільства; світоглядні виклики на адресу науки; потреба переосмислення пріоритетів розвитку; подолання негативних тенденцій; парадигма прогресу людства.

Ейфорія передбачуваного й прогнозованого розвитку, яка домінувала в часи падіння берлінського муру, поступово зійшла нанівець, поступившись діаметрально протилежним світоглядним настроєм – тривогам з нагоди глобальної турбулентності як комплексного втілення хаотичності, розбалансованості, невизначеності та непередбачуваності. Фактор турбулентності закономірно актуалізує й істотно загострює потребу світоглядного переосмислення дійсності, світоглядної реструктуризації стереотипізованих уявлень про причиново-наслідкові принципи, механізми й алгоритми явищ, подій і тенденцій.

Проблеми, що пов'язані з турбулентною трансформацією сучасного світопорядку, не можуть не здійснювати істотного впливу на наукову сферу, адже глобальні процеси еволюціонування світопорядкових реалій постають цілком об'єктивною детермінантою наукової діяльності як невід'ємного елемента системи соціуму. Наука ж чинить зворотний вплив на суспільну дійсність не лише локального, а й глобального рівнів. Загалом можна констатувати тісну взаємодію і взаємозумовленість процесів на рівні суспільства та науки.

Однак проблемність і кризові тенденції науки можуть бути викликані суто внутрішніми причинами, наприклад, недостатньою ефективністю виконання нею своїх функцій. Сучасні виклики, проблеми й кризові тенденції у сфері науки є результируючим ефектом як вичерпання можливостей певного світосприйняття, так і концептуальних орієнтирів, на досягнення яких акцентувала попередня освітня парадигма. Загалом виклики, перед якими постає наукова сфера, є водночас причиною і наслідком локальних та глобальних суспільних процесів і тенденцій. Цілком закономірно, що сфера науки перебуває в стадії активного пошуку як цільових орієнтирів, адекватних трансформації соціуму, так і засобів їх досягнення.

У цьому контексті вкрай необхідним є комплексний аналіз місця та ролі науки в епоху турбулентності, раціонально обґрунтовані прогнози функціонування науки, а також переосмислення критеріїв ефективності науки, когерентних суспільству сучасного формату. Прискіпливої уваги заслуговує комплексний аналіз корекції соціальних функцій науки в оглядовому майбутньому. Нині на науку покладається вкрай важлива функція формування системи випереджаючої ментальної та когнітивної адаптації до, висловлюючись терміном У. Бека, «суспільства ризику» [1], до невизначеності можливостей і тенденцій, до дедалі більш інтенсивних інформаційних потоків тощо.

У своїй праці «Теорія і реальність: вступ до філософії науки», професор Школи історії та філософії науки Сіднейського університету П. Годфрі-Сміт здійснив ґрунтовний екскурс у понад столітню дискусію щодо покликання науки, поєднавши огляд уже класичних уявлень про філософію науки з найбільш резонансними дискусіями сьогодення [6]. Автор запропонував переконливу аргументацію з приводу «вічних» запитань на кшталт: «Як працює наука? Яким є світ “насправді”? Чим науковий метод відрізняється від інших способів розуміння дійсності? тощо». Глобальна ж турбулентність ставить під сумнів самі основи людської життєдіяльності, спонукає до уточнення й перегляду функціональної місії, покликання науки. Забуваючи про мету свого дослідження чи маючи невиразне уявлення про неї, учений, за влучним висловом З. Фрейда, уподібнюється пацієнту спеціалізованого психіатричного закладу, який настільки ретельно протирав свої окуляри, що в нього не залишалося часу скористатися ними й розгледіти те істотне довкола нього, заради чого, власне, окуляри й потрібні.

У сучасній науці мета часто неприпустимо звужується до вузько-прикладного й надмірно утилітарного рівня, приховуючи свій згубний редуccionізм за зручним евфемізмом «практичної спрямованості науки». У таких випадках мета де-факто трансформується в засіб, а пріоритет засобів, як відомо, неминуче породжує науковий догматизм. Клішовані, стереотипізовані, намертво канонізовані та загнані в прокрустове ложе формалізму, такі засоби не лише

допомагають дослідники, а й зв'язують його дослідницьку ініціативу, фатально блокуючи рух до об'єктивного, перспективного й креативного сприйняття дійсності.

Прогрес можна вважати прогресом настільки, наскільки наявний прогрес у досягненні мети. Постає запитання: «На підставі чого можна стверджувати про прогрес науки, якщо цілі, які наукова сфера визнає своїми взірцями, регулярно зазнають змін?» Наприклад, чи можна стверджувати, що перехід від декартівської оптики до ньютонівської теорії світла був прогресивним, якщо нам нічого не відомо про мету Декарта та Ньютона? Здебільшого в таких випадках ми визначаємо прогрес відносно наших власних уявлень про цілі науки, проте це не зовсім коректно. На практиці часто доводиться мати справу з явищем, коли конкретний фрагмент науки перебуває в стані прогресу щодо одних критеріальних маркерів і водночас регресу щодо інших. Окрім того, якщо неможливо раціонально легітимізувати пріоритет, який надається деякому набору внутрішньо несуперечливих цілей перед якимось іншим набором, то ми приходимо до ситуації множинності форм науки, кожна з яких є легітимною та володіє власними цільовими пріоритетами.

Істотний проблемний фактор трансісторичного значення полягає в тому, що «хоча основною метою науки є не прогнозування й не передбачення, а розуміння у форматі насамперед логіки причиново-наслідкових зв'язків, проте кожна епоха розуміє логіку та закономірності причиново-наслідкових зв'язків по-своєму, з істотними відмінностями. Тому світоглядно-парадигмальні ознаки науки, сформованої під впливом епохи Шекспіра можуть істотно відрізнятися від науки, детермінованої іншими епохальними впливами. Усвідомлення цього аспекту має спонукати до більшої відкритості й меншого категоризму в питаннях сакралізації авторитету науки, який насправді є не універсальним і трансісторичним, а лише конкретно-історичним» [3, с. 105].

Натомість К. Поппер наполягав, що метою науки є «розвиток щоразу більш істинних теорій про дійсність» [10, с. 174]. Інші концептуалісти й методологи науки (на кшталт, П. Фейєрабенда та І. Лакатоса) виходили з більш приземлених і менш амбітних міркувань, наполягаючи, що метою науки має бути «насамперед економія зусиль, передбачувана точність, простота й змістовна несуперечливість формулювань» [5, с. 70]. Таким чином, ключова розбіжність стосується критеріального маркера істини: тобто чи варто йому надавати статусу імператива науки, наукових знань і наукової діяльності. Оскільки сформулювати універсальні змістовні параметри істини доволі проблематично, то спроба уникнути цього критерія легко вкладається в логічні рамки.

Згідно з А. Пуанкаре, основні положення (принципи, закони) наукових теорій (за винятком арифметики) не є істинами ні апріорі, ні апостеріорі. Вони – це лише умовні положення, єдиною абсолютною ознакою яких визнається внутрішньо-етіологічна та концептуально-аргументаційна несуперечливість. Такі обмеження шкали несуперечливості є не випадковими, оскільки суперечливість – це атрибут не лише розвитку науки, а й становлення наукових законів.

Зокрема А. Ейнштейн зауважував, що тією мірою, якою закони математики відносяться до реальності, вони невизначені; а тією мірою, якою вони визначені, вони не відносяться до реальності. Зрештою, ідеться про настільки тривіальні речі, що для їхньої фіксації зовсім не обов'язково апелювати до наукової репутації Ейнштейна. Проте, як з'ясувалося, інколи *conditio sine qua non* (від лат. «необхідна умова») надання деякій очевидності статусу факту є якраз залучення наукового авторитету – приміром, Ейнштейна. До того ж, ця обставина свідчить не найкращим чином про функціональну ефективність нині чинного наукового стереотипізму.

Проте, навіть якщо виникають труднощі з консенсусним визначенням істини та її вичерпних критеріальних ознак, наука не лише може, а й має керуватися ідеєю істини як важливим регулятивним принципом, оскільки істина як відповідність наявним фактам і несуперечливим теоретико-концептуальним побудовам цілком підпадає під канони регулятивного принципу. Її можна порівняти з гірською вершиною, вкритою хмарами: у альпініста, який намагається таку вершину підкорити, можуть залишатися сумніви з приводу того, чи досяг він її насправді,

оскільки за умов незначної видимості важко відрізнити головну вершину від другорядних, та це жодним чином не заперечує факт існування головної вершини і її спонукального значення для альпіністів усіх часів і народів.

Наука – це єдиний тип пізнання і форма суспільної свідомості, стосовно якої існують усі підстави стверджувати про наявність прогресу, а сам цей прогрес є як якісним, так і кількісним, зокрема загальний обсяг сучасного наукового знання (разом із науково-технічною та технологічною інформацією) перевершує сумарний обсяг решти типів знань. Щоправда, у другій половині XX ст. кумулятивне уявлення про капіталізацію наукового знання було поставлено під сумнів, оскільки з'ясувалося, що науковий поступ супроводжується численними втратами ідейно-світоглядного та концептуального ґатунку.

Одним із найбільш рішучих противників кумулятивної моделі розвитку науки був професор філософії Масачусетського технологічного інституту Т. Кун. Досліджуючи діапазон факторів, що визначають вибір ученими з-поміж альтернативних теорій, він обґрунтував некумулятивну концепцію розвитку науки, в епіцентрі якої теза про «несумірність» конкуруючих теорій [9]. У «Структурі наукових революцій» Т. Кун кинув виклик давнім лінійним уявленням про науковий прогрес, стверджуючи, що трансформаційні ідеї виникають не в результаті повсякденного поступового накопичення даних, а внаслідок революцій, відкидання узвичаєних уявлень і стереотипних постулатів.

Принагідно зазначимо, що історії науки відомі чимало теоретико-концептуальних антиподів, запеклі суперечки між представниками яких тривали десятиліттями й навіть століттями: парадигма Коперніка проти парадигми Птолемея, Прістлі проти Лавуазьє в хімії, хвильова теорія світла проти корпускулярної, Ейнштейн проти Бора в квантовій механіці, уніформізм проти катастрофізму в геології, креаціонізм проти еволюціонізму в біології тощо. На жаль, наука так і не напрацювала досконалих механізмів розблокування концептуальних несумісностей, а це свідчить про одне з двох: або про недосконалість критеріїв, або про заблокованість каналів канонізації коректних висновків. Тому для гегемонії нової парадигми потрібні не переконливі аргументи, а тривіальне вимирання послідовників старої парадигми. Ця теза М. Планка спочатку претендувала на сенсаційність, провокативність і алармізм, однак дуже скоро набула ознак тривіальності, що не може не викликати прикrostі.

Резонансним проблемним фактором, який ставить під удар суспільного реноме науки, є відсутність чітких критеріїв науковості: «Гадають, що коли б обуреним і критикам дати в руки такі чіткі критерії, то їхнє завдання стало б і легшим, і менш ризикованим... Загальних критеріїв науковості немає. Наукові дисципліни є занадто диференційованими, щоб можна було про них сказати щось, що виходило б за межі порогу банальності. Який же може бути спільний критерій науковості, наприклад, для розмірковувань із теоретичної фізики та з історії мистецтва? Такий, що вони мають бути ясними, що мають бути внутрішньо зв'язними, що мають бути добре обґрунтованими – але це нічого не дає, бо “ясність” і “зв'язність”, і “добре обґрунтування” в кожному з цих випадків означають щось інше» [2, с. 253–254]. Саме з відсутністю чітких критеріїв науковості тісно корелює тенденція занепаду наукової критики: «Рівень знижується не тому, що критика слабне, а вже радше навпаки: наукова критика слабне, бо загальний науковий рівень знижується... Наукову критику не вийде спонукати ні заохочуванням до неї, ні адміністративним її преміюванням. Спонукати її можуть лише сили, що детермінують усе наукове життя, разом із тенденціями, які в ньому з'являються» [2, с. 253].

У роботі «Колективні ілюзії: відповідність, співучасть і наука про те, чому ми приймаємо погані рішення» професор Гарварду і фундатор аналітичного центру Т. Роуз аналізує значення хибних припущень, які змушують нас приймати погані рішення [12]. Саме такі хибні припущення та зумовлені ними неефективні управлінські рішення лягли в основу сучасної епохи турбулентності. На виразних прикладах автор ілюструє те, як респектабельні суспільні інституції й навіть цілі країни діють проти власних інтересів унаслідок неправильного розуміння того, у що вірять інші. Складний набір ілюзій, керованих упередженістю й конформізмом, спотворює

те, як ми бачимо світ навколо нас. Ось чому ми часто переслідуюмо хибні цільові орієнтири на кшталт грошей, слави й успіху, досягнення яких не приносить щастя, а залишає відчуття розчарування. Ми часто вдаємося до сліпої підтримки певної точки зору лише з єдиною метою – для ототожнення себе з певною групою. Так ми опиняємося в пастці, яка заважає жити повноцінним життям, а що найгірше – ідеться про пастки, створені нами ж.

Основою хибних припущень і зумовлених ними неефективних управлінських рішень здебільшого є хоч і зручні, проте не надто продуктивні, а інколи й відверто згубні стереотипи. Тому, як слушно наполягає В. Левкулич, «істотне (якщо не вирішальне) значення для перспектив ефективного мислення має критичний перегляд стереотипів, значна частина яких є або неадекватними буттєвим реаліям, або комплексні наслідки їхнього впливу мають більше недоліків, ніж переваг. Позірна простота критичного перегляду стереотипів не повинна вводити в оману, оскільки кожен стереотип функціонує в режимі соціального тиску, якому треба психологічно протистояти і який треба практично долати засобом світоглядної, аксіологічної, етичної та іншої корекції» [3, с. 105]. Легковажити цим аспектом не варто, «позаяк чимало стереотипів є не просто міфологізованими спрощеннями, а й загалом неадекватним буттєвим реаліям ерзацами, орієнтування на які загрожує прийняттям неадекватних рішень, а відтак – і небезпечними наслідками подібних рішень» [3, с. 106].

Претензії науки як соціального інституту на домінування в культурі та суспільному житті були очевидними вже в часи вікторіанської Англії. Проте провідне становище науки не є підставою для заперечення інструментальної ефективності таких інших форм освоєння буття, як міф, релігія, мистецтво тощо. Окрім того, по-перше, «принцип терпимості» П. Фейєрабенда припускає плідне і взаємовигідне співіснування наукового та позанаукового (ненаукового) знання; по-друге, «наука не відповідає і не може відповідати на запитання, що стосуються морального обов'язку, нашого покликання і сенсу життя» [4, с. 37]; по-третє, її провідне становище може змінитися – принаймні, дотепер такі прецеденти траплялися неодноразово.

Вимога аналітичної об'єктивності передбачає щонайменше визнання очевидного: ніхто й ніколи не довів, що форми суспільної свідомості повинні есхатологічно завершуватися наукою, що після неї не може виникнути інша форма суспільної свідомості, яка ефективніше буде виконувати функції, нині покладені на науковий тип пізнання. Це дає привід для масштабної дискусії серед філософів науки щодо того, чи може наука претендувати на досягнення життєвих реалій.

Процес мисленнєвої діяльності, що спрямована на «виробництво знань», завжди істотно суб'єктивний, позаяк не існує ідеального «об'єктивного» знання – і такий концептуальний засновок повною мірою поширюється й на знання наукове. Процес і динаміка еволюціонування наукових дискурсів значною мірою залежать від індивідуальних психологічних характеристик дослідника, а характер дискурсу визначається насамперед емоційними та вольовими характеристиками тих, хто бере в ньому участь. Ще Ф. Бекон зазначав, що наука часто дивиться на світ очима, затуманеними найрізноманітнішими людськими пристрастями. Таким чином, феномен наукового дискурсу виявляється химерним поєднанням не лише свідомих (усвідомлених), а й безсвідомих мисленнєвих актів. Не випадково вчені часто відчувають труднощі з чітким розумінням того, чому вони діяли так, а не інакше. Це також пояснює розлогість діапазону неоднозначного наукового й управлінського вибору та невідповідності подиву, який викликають як чимало рішень щодо Нобелівських номінантів, так і зловживання, що пов'язані з пожертвами (ендавментом).

Продуктивним управлінським підходом у організації наукових досліджень може виступити їх венчурне фінансування, у основі якого є усвідомленість, що далеко не всі наукові проєкти будуть успішними, проте навіть незначний відсоток успішних проєктів є достатнім для сталого руху в конкретних галузях і розв'язанні конкретних дослідницьких проблем. Насправді ж наука сучасного формату ледве не повністю ігнорує таку концептуальну вимогу, адже, з одного боку, базується на принципах грантових досліджень, на рівні яких принаймні формально зберігається

чітка прив'язка виділених коштів до отриманих результатів і суворозвітність, а з іншого – існують багатомільярдні програми, ефективність яких у фаховому середовищі викликала іронічні посмішки ще на стадії пафосної презентації цих проєктів.

Так, за ініціативи Б. Обама було виділено 1 млрд дол. США на «дослідження потенціалу мозку», а ЄС забезпечив фінансування 1 млрд євро в межах програми дослідження штучного інтелекту. Результати цих і подібних амбітних проєктів можна адекватно схарактеризувати висловом «гора народила мишу», бо внаслідок п'ятирічних досліджень з'ясувалося, що для предметного оперування проблемним полем потрібні десятиліття й знову-таки мільярди доларів та євро. Не менш скептично можна оцінити результати широко розрекламованої програми з вирощування органів – і це при тому, що в перший рік мегатренду щодо перспектив клонування було надруковано 230 тисяч наукових праць, а їхні автори здобули наукову славу.

На прикладному та функціонально-управлінському рівні концентрація проблем у науці простежується найбільш виразно. Істотним проблемним фактором як на національному, так і на глобальному рівнях упродовж тривалого часу залишається академічна фракційність. Гіпотетично, вона могла б бути благом – щоправда, за неодмінної умови, якби виконувала функцію предметного дискурсу, організованого на чіткій критеріальній базі. Натомість, здебільшого доводиться мати справу з прийняттям рішень в інтересах своєї академічної фракції, а інтереси наукової істини та перспективи нарощування наукового капіталу якщо й залишаються в полі зору, то опиняються на віддаленій периферії уваги.

Найближчими роками виповниться століття з часу появи ще однієї істотної проблеми – «лівого руху» в академічних колах (насамперед ідеться про країни Заходу). Спочатку це був романтичний тренд, навіяний міфологізованим уявленням про «кремлівського мрійника», який «з нічого» збирався зробити «все» (у форматі комунізму). Наприкінці 1940-х рр. представники цього руху передали результати ядерної програми США Радянському Союзу, керуючись «виключно благородними міркуваннями» – «урівноваженням військових потенціалів Сходу та Заходу» і нібито «запобіганням у такий спосіб черговій світовій війні». На початку ХХІ ст. ці вчені намагаються канонізувати себе в статусі моральних авторитетів в академічних колах: вони вважають, що можуть собі дозволити публічні вислови і заклики, за які абсолютну більшість інших громадян очікує жорстке кримінальне переслідування. Зокрема професор Університету Р. А. Е. Луміс адресує в коментарях свого блогу, що присвячений безладам у Портленді, такий наставницький меседж: «убивство активістів Трампа морально виправдане, бо “фашистів треба вбивати”, а всі, хто підтримують Трампа, є фашистами, зараховуючи до цієї ж категорії поліцейських як щонайменше поплічників фашистів, тому їх також не лише можна, а й треба вбивати» [11].

У цьому контексті книга професора філософії Колумбійського університету Ф. Кітчера «Наука, правда і демократія» є надзвичайно доречною і повчальною: в ній автор у формі демократичного й дискусійного аналізу осмислює покликання науки в сучасному житті [8]. У книзі «Наука в демократичному суспільстві» той же Ф. Кітчер привертає увагу до проблем когерентності науки як найуспішнішої системи генерування знань усіх часів та демократії як системи нестійкої рівноваги [7]. Автор виявляє проблемні кейси, на рівні яких наукова практика досі не відповідає суспільним потребам (принаймні, не відповідає належним чином). Він комплексно аналізує різноманітні приклади далекосяжних проблем – у предметному діапазоні від причинно-наслідкових зв'язків зміни клімату й до релігійних обмежень на біомедичні дослідження, нехтування хворобами, які щорічно вбивають мільйони дітей тощо. Автор зазначає, що справжня демократія потребує публічного, транспарентного обговорення питань і проблемних викликів, перед якими опиняється суспільство. Рецензенти в один голос зазначають, що жодна попередня книга не розглядала місце науки в демократичному суспільстві настільки всебічно й систематично, з увагою до різних аспектів науки та до актуальних проблем сучасності.

Отже, спираючись на викладені ідеї, ми маємо підстави дійти певних висновків. Турбулентність як хаотичність, невпорядкованість, невизначеність і непередбачуваність сучасного

світопорядку набуває статусу ключової ознаки як світорозуміння, так і сприйняття науки, її покликання й інструментальних можливостей. Однак, окрім недоліків і ризиків, сучасна парадигма нестабільності володіє водночас низкою переваг. Зокрема вона надає можливість досягати нові пізнавальні горизонти й аспекти реальності, що характеризуються ознаками нелінійності. Вона також привчає до більшої світоглядної гнучкості, комплексності, поліваріативності й міждисциплінарності, створює передумови для виникнення нових, «синтетичних» дисциплін, які беруть на себе інтегративні функції щодо сфер знання, його узагальнення й демаркації.

Турбулентність сучасного світопорядку зумовлює потребу як переосмислення попередніх причиново-наслідкових зв'язків і процесів, так і необхідність осмислення нових реалій і тенденцій. З наростанням глобалізаційних процесів і динамізації науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського прогресу. Його сутністю, ключовим виміром і основним важелем стає всебічний розвиток особистості, людський капітал, який і буде визначати рівень капіталізації суспільства в цілому. Саме ця обставина в оглядовому майбутньому визначатиме конкурентоспроможність кожної країни. А оскільки наукова сфера має всі підстави претендувати на статус стратегічного ресурсу розвитку людини й суспільства, то саме вона має стати загальнонаціональним пріоритетом. Тому вкрай важливим завданням є утвердження в громадській думці та в суспільній практиці пріоритетності сфери науки як необхідної умови поступального й динамічного національного розвитку, а також модернізації науки як соціального інституту відповідно до вимог ХХІ століття. В умовах соціальної турбулентності, перспективи ефективної модернізації вітчизняної науки зокрема й українського суспільства загалом перебувають у безпосередній залежності від переведення з потенційного на актуальний рівень ідеалу науковця, якому притаманна творчість, евристичність, інноваційність і відповідальність на рівні як теоретико-концептуального мислення, так і практичних дій.

Використані літературні джерела

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
2. Вольневич Б. Наукова критика та критерії науковості: (пер. Олег Гірний) / Б. Вольневич // Філософія освіти. Philosophy of Education. – 2020. – № 26 (1). – С. 250–259. DOI <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2020-26-1-15>.
3. Левкулич В. Вища освіта сучасності крізь призму концептуальних пріоритетів / В. Левкулич // Університети і лідерство. – 2021. – № 12. – С. 100–116. DOI <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2021-12-2-100-116>.
4. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб. : Питер Ком, 1998. – 688 с.
5. Feyerabend P. Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge / P. Feyerabend. – Verso, 1993. – 296 p.
6. Godfrey-Smith P. Theory and Reality: An Introduction to the Philosophy of Science / P. Godfrey-Smith. – University of Chicago Press, 2021. – 411 p.
7. Kitcher P. Science in a Democratic Society / P. Kitcher. – Prometheus, 2011. – 272 p.
8. Kitcher P. Science, Truth, and Democracy / P. Kitcher. – Oxford University Press, 2003. – 240 p.
9. Kuhn T. S. The Structure of Scientific Revolutions: 50th Anniversary Edition. University of Chicago Press, 2012. – 264 p.
10. Popper K. Evolutionary Epistemology, Rationality, and the Sociology of Knowledge / K. Popper. – Open Court Publishing Company, 1993. – 492 p.
11. Rhode Island University professor defends Antifa gunman who killed a Trump supporter by saying 'there's nothing wrong with it from a moral perspective because he was fascist'. – 2020. – URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8721235/University-professor-says-wrong-moral-perspective-Antifa-killing-fascist.html>.
12. Rose T. Collective Illusions: Conformity, Complicity, and the Science of Why We Make Bad Decisions / T. Rose. – Hachette Go, 2022. – 304 p.

References

1. Beck, U. (2000). *Risk Society: Towards a New Modernity* [Obshchestvo riska. Na puti k drugomu modernu]. Moscow. [in Russian].
2. Wolniewicz, B. (2020). Scientific criticism and criteria of scientific character: (transl. by Oleh Hirnyi) [Naukova krytyka ta kryteriyi naukivosti: (per. Oleh Hirnyi)]. *Philosophiya osvity – Philosophy of Education*, 26(1), 2020, P. 250–259. DOI <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2020-26-1-15>. [in Ukrainian].
3. Levkulych, V. (2021). Vyshcha osvita suchasnosti kriz' pryzmu kontseptual'nykh priorytetiv [Modern higher education through the prism of conceptual priorities]. *Universytety i liderstvo – Universities and Leadership*. 12, P. 100–116. DOI <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2021-12-2-100-116>. [in Ukrainian].
4. Mayers, D. (1998). *Sotsialnaya psikhologiya* [Social Psychology]. St. Peterburh, 1998. [in Russian].
5. Feyerabend, P. (1993). *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge*. Verso.
6. Godfrey-Smith, P. (2021). *Theory and Reality: An Introduction to the Philosophy of Science*. University of Chicago Press.
7. Kitcher, P. (2011). *Science in a Democratic Society*. Prometheus.
8. Kitcher, P. (2003). *Science, Truth, and Democracy*. Oxford University Press.
9. Kuhn, T. S. (2012). *The Structure of Scientific Revolutions: 50th Anniversary Edition*. University of Chicago Press.
10. Popper, K. (1993). *Evolutionary Epistemology, Rationality, and the Sociology of Knowledge*. Open Court Publishing Company.
11. *Rhode Island University professor defends Antifa gunman who killed a Trump supporter by saying 'there's nothing wrong with it from a moral perspective because he was fascist'*. (2020). Retrieved from: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8721235/University-professor-says-wrong-moral-perspective-Antifa-killing-fascist.html>.
12. Rose, T. (2022). *Collective Illusions: Conformity, Complicity, and the Science of Why We Make Bad Decisions*. Hachette Go.

Kubalskyi Oleh

TURBULENCE OF MODERN SOCIETY AS A WORLDVIEW CHALLENGE TO THE PHENOMENON OF SCIENCE

Summary.

Inherent in the end of the 20th Century, optimistic sentiments regarding the global prospects of social development were replaced by confusion, anxiety and pessimism at the level of mass consciousness after three decades. This factor significantly exacerbates the need for worldview rethinking of reality, actualizes the aspect of finding answers to the question of cause-and-effect relationships of negative changes and ways to optimize the situation. The worldview challenge addressed to science is not limited to the need to actively search for target orientations, adequate for the transformation of society: the criteria for the effectiveness of science need to be rethought, as well as their relevance to society in a modern format. The modernization of science in accordance with the requirements of the 21st Century necessitates a critical review of stereotypes, a large part of which are inadequate to the realities of life. In particular, the criteria of scientificity need clarification, the blurring of which is closely correlated with the tendency of the decline of scientific criticism. Overcoming such negative trends will help to strengthen the status of the ideal of a scientist, who is characterized by creativity, heuristics, innovation and responsibility.

Keywords: *global perspectives of social development; turbulence of modern society; worldview challenges to science; need to rethink development priorities; overcoming negative trends; paradigm of human progress.*